บทที่ 5
บทสรุป

Ananda Rajah นักมานุษยวิทยาผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้อย่างแหลมคม ราวๆ 20 ปีที่แล้วว่าการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง หรือ “กะเหรี่ยงศึกษา” (Karen Studies) ที่ผ่านมา อาจจำแนกแยกออกเป็น 2 กลุ่ม 2 แนวทางสำคัญด้วยกันคือ 1. งานศึกษาที่เน้นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาและ 2. งานศึกษาวิจัยที่เน้นไปในเรื่องของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนกะเหรี่ยง (Ananda Rajah, 2008) อย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจสังคมในประเทศไทยและประเทศพม่าและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในนับจากต้นศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เงื่อนไขและบริบทสังคมที่เกี่ยวข้องพัวพันไปกับวิธีการดำรงชีวิตของคนกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ส่งผลให้ประเด็นความสนใจในการศึกษาคนกะเหรี่ยงเปลี่ยนแปลง พัฒนาขึ้นตามลำดับ มีประเด็นการศึกษาใหม่ๆ เกิดขึ้นโดยเฉพาะประเด็นปัญหาที่เชื่อมโยงคนกะเหรี่ยงเข้ากับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาโดยรัฐในกรณีของประเทศไทย และประเด็นปัญหาการวิจัยที่เชื่อมโยงเรื่องปัญหาการพลัดถิ่นของผู้หนีภัยจากการสู้รบ และพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ ในกรณีของคนกะเหรี่ยงพม่าและตามอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า

ในกรณีพื้นที่แถบภาคเหนือของประเทศไทย นับจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ความพยายามที่จะจัดจำแนกกลุ่มชนบนที่สูงของรัฐไทยในนามของ “ชาวเขา” หรือ “ชนกลุ่มน้อยที่(ยัง)ไม่เป็นไทย” คนกะเหรี่ยงถูกจัดให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงกลุ่มหนึ่ง (Highlanders) นโยบายการพัฒนาบนพื้นที่สูงของรัฐไทยนับจากทศวรรษ 2500 ซึ่งเน้นปัญหาความมั่นคงของชาติ ได้มุ่งผสมกลมกลืน “ชาวเขา” ให้กลายเป็น “ชาวเรา” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาติ โดยผ่านกระบวนการบูรณาการหลอมทั้งทางด้านการศึกษาและการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงบนพื้นที่สูงห่างไกล มีส่วนอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงนโยบายการอนุรักษ์และเพิ่มจำนวนป่า นับจากทศวรรษ 2530 ที่นำไปสู่การประกาศเขตป่าสงวนทับที่ทำกินและผลักดันอพยพผู้คนชุมชนที่อยู่อาศัยมาก่อนแล้ว เช่น คนกะเหรี่ยงในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ออกจากป่า ทำให้คนกะเหรี่ยงได้รับผลกระทบโดยตรงนโยบายของรัฐดังกล่าว อันนำไปสู่การลุกขึ้นมาต่อสู้ของคนกะเหรี่ยง ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนใจประเด็นปัญหาเรื่องการพัฒนา ที่ดินทำกิน สิทธิชุมชน และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ประเด็น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ปัญหาความขัดแย้งแย่งชิงและการจัดการด้านทรัพยากรป่าระหว่างคนกะเหรี่ยงกับรัฐไทยจึงกลายมาเป็นประเด็นหลักที่ได้รับความสนใจและได้รับการศึกษามากขึ้นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ (ดู Claudio O. Delang 2003 เป็นต้น) โดยเฉพาะงานศึกษาวิจัยของ ประเสริฐ ตระการศุภกร (ซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงและมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของคนกะเหรี่ยง) ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีพของคนกะเหรี่ยงผ่านเรื่องการทำไร่หมุนเวียน ที่ครั้งหนึ่งถูกเรียกว่า “ไร่เลื่อนลอย” (หรือถูกมองจากรัฐไทยว่าเป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า) อันสะท้อนถึงภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมด้านการจัดการทรัพยากรของคนกะเหรี่ยงที่อยู่ร่วมกับป่ากับธรรมชาติมาช้านาน กระทั่งไม่นานมานี้เริ่มนำไปสู่ความพยายามในการจัดตั้ง “เขตวัฒนธรรมพิเศษ” ให้เป็นอาณาเขตพื้นที่ที่รัฐรับรองสิทธิพื้นฐานของคนกะเหรี่ยงในฐานะกลุ่มวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่มีวิถีการดำรงชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียน ให้เป็นเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมของ “ชนพื้นเมือง” ภายใต้ มติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม พ.ศ. 2553 แน่นอนว่าชุมชนคนกะเหรี่ยงที่ดำงอยู่อย่างแตกต่างหลากหลายในหลายพื้นที่ในประเทศไทย (คือจังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี เป็นต้น) จะต้องต่อสู้ขับเคลื่อน ปรับตัว ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันไปอีกนาน

ในขณะที่คนกะเหรี่ยงพม่า ซึ่งมีชีวิตอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ต้องจับปืนสู้รบกับรัฐบาลพม่าเพื่อเรียกร้องเอกราชในการปกครองตัวเอง ตั้งแต่ปี 1949 หรือเกือบกว่า 66 ปีเข้าไปแล้ว สถานการณ์การต่อสู้ด้วยอาวุธยังคงดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้นับจากทศวรรษ 1990 หรือราวๆ ปี 2534 (สองสามปีหลังนโยบายปิดป่าของรัฐบาลไทย) สถานการณ์การสู้รบระหว่างกองกำลังรัฐกะเหรี่ยงกับรัฐบาลทหารพม่ามีความความรุนแรงมากขึ้น อันส่งผลกระทบต่อครอบครัวคนกะเหรี่ยงในพม่าจำนวนไม่น้อย ที่ต้องอพยพหนีภัยสงครามการสู้รบมายังชายแดนของประเทศเพื่อนบ้าน คือประเทศไทยโดยเฉพาะตามแถบจังหวัดกาญจนบุรี ตาก แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ กระทั่งองค์กรระหว่างประเทศเข้ามาให้ความช่วยเหลือและนำไปสู่การจัดตั้ง “พื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ” เพื่อรองรับคนกะเหรี่ยงพม่าพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาตลอดแนวชายแดนไทย-พม่า ในแง่นี้ “พื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ” จึงกลายมาเป็นพื้นที่ของการศึกษาที่มักได้รับความสนใจจากนักวิชาการ นักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชน ตลอดจนองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ กลายเป็นพื้นที่เรียกได้ว่าเป็นที่ “นิยม” ที่ต้องการศึกษาประเด็นปัญหาอันเกี่ยวกับชีวิตของคนกะเหรี่ยงในชายแดนกันอย่างมาก เช่นงานศึกษาของนักรัฐศาสตร์ไทย เดชา ตั้งสีฟ้า (2556) ที่มุ่งจะศึกษาชายแดนในฐานะ “พื้นที่ยกเว้น” และผู้คนในพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ อันมักนำไปสู่การใช้อำนาจอย่างไม่มีเงื่อนไข หรือ “อำนาจยกเว้นของรัฐ” (State of Exception) หรืองานศึกษาของประเสริฐ แรงกล้า (2555) มุ่งสนใจปัญหาและเรื่องราวของคนกะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ในประเด็น “ผู้อพยพลี้ภัยที่เลือกตั้งถิ่นฐานด้วยตนเอง” (Self-

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

settled refugee) และงานศึกษาของขวัญชีวันบัวแดง (2546) ที่ซึ่งสนใจศึกษาการประเด็นศาสนาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชุมชนคนกะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่าหรือศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มที่ต้องอาศัยใช้ชีวิตอยู่ใน “พื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ”

งานศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถือเป็นความพยายามที่จะศึกษาทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า มาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ใน 2 รัฐชาติ คือประเทศไทยและประเทศพม่า โดยดำเนินการศึกษาวิจัยผ่านการทำงานเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ทั้งในภาคเหนือของประเทศไทยและในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า ทั้งนี้โดยอาศัยการสัมภาษณ์และการเดินทางติดตามนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย คือเซ่อหระอ๊อดและตือโพ (ดูชีวิตและงานของนักดนตรีทั้งสองในบทที่ 3) ไปยังสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนคนกะเหรี่ยงประเทศพม่า (ตามที่เสนอไปในบทที่ 4) ผลการศึกษาพบว่า

1. ภายใต้บริบทสังคมของคนกะเหรี่ยงไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาของรัฐไทย ที่สร้างผลกระทบและส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรต่างๆ และคนกะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ ที่เข้าร่วม กระทั่งเกิดกลุ่มใหม่ในสังคมของคนกะเหรี่ยงและในจำนวนนี้คือ กลุ่มนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรป่าและต้นน้ำลำธารถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญเชิงโครงสร้างที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงในภาคเหนือของประเทศไทยอย่างมากมายมหาศาล (ดังที่หลายร้อยครอบครัวต้องถูก “รื้อถอน” อพยพออกจากป่า หรือหมู่บ้านถิ่นที่เคยเกิดเคยนอน) และในบริบทดังกล่าว ดนตรีกะเหรี่ยงก็เกิดความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกันคือจากเดิมที่คนกะเหรี่ยงมีทาและเตหน่ากู ซึ่งเป็นแบบหนึ่งของวัฒนธรรมมุขปาฐะและเครื่องดนตรีที่มีมาช้านาน ผูกพันไปกับจารีตวิถีชีวิตตามประเพณีของคนกะเหรี่ยง ได้ก่อเกิดวัฒนธรรมดนตรีกะเหรี่ยงสมัยใหม่ (ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีและการแพร่กระจายของเครื่องดนตรีสมัยใหม่ โดยเฉพาะกีตาร์โฟล์ค ซึ่งหาง่ายและเริ่มเป็นที่นิยมในยุคอังกฤษเข้ามาค้าไม้ตอนปลาย) จากบทเพลงตามจารีตของกะเหรี่ยง ที่มักแต่งขึ้นพูดถึงความรักและศาสนาเป็นหลัก เมื่อปัญหาสังคมเกิดขึ้นตามมา ส่งผลให้นักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ที่มีบทบาทหน้าที่เสมือนผู้นำปัญญาชนที่สนใจติดตามปัญหาความเป็นไปของผู้คนในสังคมกะเหรี่ยง ได้เริ่มพัฒนาปรับเปลี่ยนงานเพลงของตนจากการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความรักและการเปลี่ยนแปลงในสังคม มาเป็นบทเพลงที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง (ที่จำต้องเน้นย้ำว่าเป็นคนที่อยู่กับป่า ป่าคือชีวิตของพวกเขา) และใช้บทเพลง งานเพลงดนตรีสมัยใหม่เหล่านั้นในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วย ในแง่นี้เพลงกะเหรี่ยงสมัยใหม่จึงมีแนวเพลงคล้ายกับ “เพลงเพื่อชีวิต” (Song for Life) เช่นในงานเพลงของเซ่อ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

หระอ๊อด และผสมผสานเข้ากับ “เพลงลูกทุ่ง” (Thai Country Music) ที่มักจะกล่าวถึงภาพวิถีชีวิต ปัญหาสังคมของคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและผูกพันไปกับป่าเขาลำเนาไพร เช่นในงานเพลงของตือโพ

ทั้งนี้บทบาทของตัวนักดนตรีเองก็มีส่วนอย่างสำคัญ ทั้งในฐานะผู้นำปัญญาชน (การเป็นศิลปินนักดนตรีเป็นสถานะที่เป็นที่ยอมรับต่างไปจากคนธรรมดาทั่วๆไป) และนักกิจกรรมเคลื่อนไหวเชิงอุดมการณ์ การทำงานดนตรีของกลุ่มนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ด้านหนึ่งที่ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน (คือ คกน.) จึงเป็นการทำงานที่มุ่งสร้างความเข้าใจต่อสังคมในวงกว้างต่อวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงและอีกด้านหนึ่งเพื่อต่อต้านกับภาพลักษณ์ด้านลบ ที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐ ในแง่นี้การสร้างสรรค์และแสดงงานเพลงของนักดนตรีกระเหรี่ยงไทยในบริบทรัฐชาติจึงเสมือนเป็นการผลิต “วาทกรรมต้าน” (Resistant Discourse) โต้ตอบต่อภาคปฏิบัติของวาทกรรมรัฐที่ปฏิบัติการผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ บนที่สูง ที่เข้ามาผูกมัดกำกับควบคุมวิถีชีวิตวัฒนธรรมของพวกเขา คนกะเหรี่ยงในประเทศไทย

ทั้งเซ่อหระอ๊อดและตือโพ ถือเป็น “ตัวแทน” ของกลุ่มนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยที่เติบโตมากับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำงานร่วมกับนักศึกษา ปัญญาชนไทย โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สนใจปัญหาการพัฒนาในชนบทและบนพื้นที่สูง กระทั่งกลายเป็นผู้นำปัญญาชนของคนกะเหรี่ยงที่เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมทั้งในประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิและประเด็นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมกะเหรี่ยงถูกถ่ายทอดออกมาเป็นเพลงดนตรีของทั้งสอง (ในทำนองเดียวกับงานเพลงของนักดนตรีกะเหรี่ยงรุ่นน้อง ชิ สุวิชาน) จึงได้กลายมาเป็นสื่อ เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวช่วยเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้คนกะเหรี่ยงได้มีตัวตนอยู่ในสังคม

จากปัญหาของคนกะเหรี่ยงบนที่สูงในภาคเหนือ ปัจจุบันกลุ่มนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยยังได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมขับเคลื่อน ผ่านการทำงานเพลงและการแสดงดนตรีเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหา หรืออาจทำได้แค่เพียงสนับสนุนให้กำลังใจ “พี่น้องกะเหรี่ยง” ตามพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า (ด้านจังหวัดตากและแม่ฮ่องสอน) ในกรณีของ เซ่อหระอ๊อด (ดังที่นำเสนอในบทที่ 4) การได้มีโอกาสทำงานกับเครือข่ายศาสนา คือ KBC ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า อยู่ก่อน คือสิ่งเกื้อกูลที่สำคัญ ประสบการณ์ การทำงาน การได้เข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงพม่า ตามชุมชนชายแดนและพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ ได้เห็นและร่วมรับรู้สถานการณ์ ปัญหาความยากลำบากของผู้พลัดถิ่นหนีภัยจากการสู้รบของคนกะเหรี่ยงสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเชื้อไฟที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นเป็นกระบวนการค่อยเป็นค่อยไปแบบไม่ได้กำหนดล่วงหน้า ส่งผลให้นักดนตรีกิจกรรมเช่นเซ่อหระอ๊อดพยายามเข้าไปทำงานให้ความช่วยเหลือด้วยใจ กลายเป็นนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยที่มี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทบาทสำคัญในฐานะนักเคลื่อนไหวในพื้นที่ชายแดน ในฐานะนักดนตรี การเคลื่อนไหวในอาณาบริเวณชายแดนของเขา ปฏิบัติการผ่านพื้นที่วัฒนธรรม ทั้งการเข้าร่วมงานเฉลิมฉลองต่างๆที่จัดขึ้นโดยคนกะเหรี่ยงในประเทศพม่า และการผลิตผลงานเพลง (4 อัลบั้ม นับจากปี 2540 จนถึงปัจจุบัน) ที่มีเนื้อหาสะท้อนปัญหาชีวิตและวิถีวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง และการพยายามสร้างสำนึกและเผยแพร่อุดมการณ์ “ความเป็นพี่น้องกัน” ของคนกะเหรี่ยงไทยและคนกะเหรี่ยงพม่า รวมจนไปถึงการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและในรัฐกะเหรี่ยงประเทศพม่า (ผ่านการสร้างกลุ่ม “Karen Group”) ในอันที่จะสนับสนุนการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพและอำนาจที่จะมีรัฐกะเหรี่ยงปกครองตนเอง

ในขณะที่ตือโพนั้น แต่เดิมเป็นคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนอยู่แล้ว เนื่องจากพ่อและครอบครัวของพ่ออาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดตาก (ตือโพเป็นลูกของภรรยาคนที่สี่) แต่เล็กเขาจึงมีชีวิตโตขึ้นมาอย่างมีประสบการณ์ร่วมและได้สัมผัสกับชีวิตของผู้คนชนชายแดนและการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงพม่ามานาน ประสบการณ์ดังกล่าวตือโพได้นำมาสะท้อนผ่านการร้องเป็นเพลงและการเดินทางดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวในฐานะนักดนตรี ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า และการข้ามไปในเขตรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า อย่างไรก็ตามท่าทีของตือโพ ที่มีต่อสถานการณ์การสู้รบของคนกะเหรี่ยงอาจแตกต่างไปจากเซ่อหระอ๊อด ดังสะท้อนผ่านแนวทางการทำงานและการสร้างสรรค์บทเพลงที่เน้นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงที่เขาต้องการรักษา สืบสาน เป็นสำคัญ ทว่าแทบไม่มีเนื้อหาตรงๆ อย่างโจ่งแจ้ง (ดังกรณีงานเพลงของเซ่อหระอ๊อด) ที่กล่าวถึงการต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่ออิสรภาพจากรัฐบาลพม่าและการจัดตั้งรัฐของคนกะเหรี่ยงเพื่อปกครองตนเอง

กล่าวได้ว่า พลังอำนาจและความหมายของบทเพลงของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย (ไม่ว่า ชิ ตือโพ และเซ่อหระอ๊อด) ที่สร้างสรรค์ขึ้นในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นผลงานที่จะจำกัดขอบเขตของการสื่อสารและรับรู้ แค่ภายในชุมชนของคนกะเหรี่ยงในประเทศไทยอีกต่อไป ทว่ายังรวมถึงผู้ฟังกลุ่มคนกะเหรี่ยงในอาณาบริเวณชายแดนและในเขตแดนรัฐกะเหรี่ยงประเทศพม่า ไม่ว่าจะพูดภาษาไหน นับถือศาสนาใด

โดยเฉพาะบทเพลงที่มักมุ่งเน้นกล่าวถึง ตอกย้ำ ความเป็นมาของคนกะเหรี่ยงสองประเทศที่เริ่มต้นจากการมีบรรพบุรุษร่วมกันในแง่นี้บทเพลงกะเหรี่ยงสมัยใหม่ของนักดนตรีจากประเทศไทยจึงทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำวาทกรรม “ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน” ของคนกะเหรี่ยงต่างภาษา (คือโปว์และสะกอ) และศาสนา (คือพุทธ คริสต์และดั้งเดิม) อย่างไรก็ตามในกรณีของประเทศไทย การผลิตซ้ำความเป็นกะเหรี่ยงกลับกลายเป็นการตอกย้ำ “ความเป็นอื่น” หรือความแตกต่างที่สังคมส่วนใหญ่ควรจะยอมรับและเคารพในสิทธิพื้นฐานที่จะ “เป็นอยู่” อย่างนั้น ส่วนในกรณีของ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประเทศพม่า “ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน” บนพื้นฐานและเงื่อนไขที่แตกต่างกันกลับกลายเป็นพลังที่จำเป็นที่ต้อง “มีอยู่” ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสำนึกและความตระหนักในปัญหาระดับลึกที่พวกเขาต่างต้องเผชิญร่วมกันในฐานะคนกะเหรี่ยง ไม่มีรัฐ ทว่าอาศัยใช้ชีวิตอยู่ในรัฐชาติที่ใหญ่กว่านั่นเอง บทเพลงกะเหรี่ยงสมัยใหม่ที่สร้างสรรค์โดยนักดนตรีที่เติบโตขึ้นมาในสังคมไทย กล่าวอย่างถึงที่สุด โดยรากฐานจึงมีบทบาทหน้าที่ที่จะพยายามเชื่อมโยงชุมชนคนกะเหรี่ยงที่ดำรงอยู่แตกต่างหลากหลายในอาณาบริเวณชายแดน เข้ามาหากัน อย่างน้อยก็ให้สื่อสารถึงกันได้

การเคลื่อนไหวของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย (คือเซ่อหระอ๊อดและตือโพ) ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า ไม่มากก็น้อยจึงมีลักษณะคล้ายกับการเคลื่อนไหวของนักดนตรีเพื่อชีวิต เช่น หงา คาราวาน (ในยุคทศวรรษ 2520) หรือแอ๊ด คาราบาว ผู้โด่งดังที่สร้างสรรค์ผลงานเพลงเกี่ยวกับคนไทใหญ่ในรัฐฉานประเทศพม่า อย่างน้อย 2 อัลบั้ม (ร่วมกับผู้นำกองทัพไทใหญ่เอง) โดยมุ่งหมายที่จะใช้บทเพลงเป็นตัวสื่อสารและช่วยเหลือผลักดันการเคลื่อนไหว การสร้างสำนึกร่วมกันระหว่างผู้คนต่างกลุ่มใน “รัฐไทใหญ่” ด้วยกันเองและระหว่างคนไทใหญ่กับผู้คนในสังคมไทย

ผลงานเพลงของ แอ๊ด คาราบาว คืออัลบั้ม “ ไม่ต้องร้องไห้” (2545) และชุด “รัฐฉานตำนานที่โลกลืม” (2549) มีหลายบทเพลงที่เน้นพูดถึงประวัติศาสตร์ของคนไทใหญ่ วิถีชีวิตของคนไทใหญ่ที่เคยอยู่อย่างสันติสุขในแผ่นดินตัวเองแต่วันหนึ่งต้องถูกรุกรานจากพม่า แม้แอ๊ด คาราบาวจะเรียกตัวเองว่าเป็นคนไทย และเหมือนจะเป็นคนไทยที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับคนไทใหญ่ (เช่นที่เซ่อหระอ๊อดกับตือโพมีสายใยกับคนกะเหรี่ยง) แต่ด้วยสำนึก “ชาตินิยมไทย” ที่เขาแสดงออกเสมออย่างชัดเจนในพื้นที่สาธารณะ ประกอบกับแอ๊ด คาราบาวนั้นรู้จักและเป็นเพื่อนกับ “เจ้ายอดศึก” ผู้นำคนปัจจุบันของกองทัพกู้ชาติไทใหญ่ (Shan State Army หรือ SSA) บ่อยครั้งเขาจึงมักจะเป็นแขกคนสำคัญที่ได้รับเชิญให้ไปร่วมงานและแสดงดนตรีในวันสำคัญของกองกำลังกู้ชาติรัฐรัฐฉานของคนไทใหญ่ เช่นงานวันชาติไทใหญ่ บนดอยไตแลง

ในเชิงเปรียบเทียบ การทำงานวัฒนธรรมของนักดนตรีเช่น เซ่อหระอ๊อดและตือโพ (และชิสุวิชาน) และการทำงานเพลงของแอ๊ด คาราบาว นักดนตรีไทย มองในฐานะนักกิจกรรมเคลื่อนไหวจึงสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของงานเพลงและดนตรีชาติพันธุ์สมัยใหม่กับการมุ่งผลิตซ้ำก่อเกิด “สำนึกร่วม” ของความเป็นพวกเดียวกันซึ่งในกรณีของเซ่อหระอ๊อดและตือโพนักดนตรีกะเหรี่ยงสิ่งที่พวกเขาสรรค์สร้าง (จะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม) คือ “ความเป็นพี่น้อง” และการมีบรรพบุรุษร่วมกันของคนกะเหรี่ยงไทยและกะเหรี่ยงพม่า ทว่าในกรณีของแอ๊ด คาราบาวสิ่งที่ถูกผลิตสร้าง (อย่างน้อยในระดับการรับรู้ผ่านการบริโภคบทเพลงอันเป็นที่นิยมในหมู่คนฟัง) คือความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องระหว่าง “ไทยใหญ่” กับ “ไทยน้อย” ในฐานะกลุ่มภาษาร่วมวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่มี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประวัติศาสตร์ร่วมกันมาในอดีตอันยาวนาน ตามวาทกรรมแห่งชาติที่รัฐชาติไทยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่งแต้มขึ้น)

ความเป็นไปได้ของการทำงานวัฒนธรรมของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง หรือเงื่อนไขของอำนาจชายแดนเองที่เปิดโอกาสให้ นับจากทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชนกลุ่มน้อย ได้ทำให้ชายแดนไทย-พม่าด้านตะวันตกของจังหวัดตากและแม่ฮ่องสอนกลายเป็น “พื้นที่เปิด” ที่กลุ่ม องค์กรจากภายนอกรวมทั้งมิชชันนารี นักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ได้เข้ามาเคลื่อนไหวดำเนินงาน ปัญหาของชายแดนที่เดิมมีเหตุมาจากการสู้รบระหว่างกองกำลังทหารกะเหรี่ยงกับรัฐบาลพม่า ซึ่งนำไปสู่การล้มตาย ความรุนแรงรอบด้านหลายรูปแบบ การพลัดถิ่นพลัดพราก ชีวิตของผู้ลี้ภัยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวฯ หรือ “ค่ายอพยพ” จำต้องเปิดทางให้องค์กรระหว่างประเทศ คนภายนอก กลุ่มต่างๆ เข้าไปให้ความช่วยเหลือ รวมจนถึงการทำงานของของกลุ่มนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยในฐานะนักเคลื่อนไหว ที่ต้องการเข้าไปทำงานช่วยเหลือ “พี่น้องกะเหรี่ยง”

2. การทำงานวัฒนธรรมของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ในพื้นที่ชายแดน ได้สะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงไทยและกะเหรี่ยงพม่า ผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นในรูปแบบของความสัมพันธ์ผ่านเครือญาติ เพื่อนร่วมงาน ความเป็นเพื่อน และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่แม้อาจพูดต่างภาษา ทว่าเผชิญปัญหาระดับโครงสร้าง (ในฐานะชนกลุ่มน้อย) ร่วมกัน เหล่านี้คือสิ่งสำคัญ ทว่าก็เป็นกระบวนการที่ก่อตัวขึ้นแบบเป็นไปเอง ที่ทำให้นักดนตรีกะเหรี่ยงจากไทยสามารถเดินทางเข้าไปทำงานในพื้นที่ชายแดน และ “ข้ามไปข้ามมา” ระหว่างประเทศในอาณาบริเวณชายแดนได้ แม้บ่อยครั้งจะต้องต่อรองหรือหลบเลี่ยงที่จะเผชิญกับอำนาจรัฐ แต่ทว่าก็สามารถอาศัยอำนาจของท้องถิ่น หรือรัฐของชนกลุ่มน้อย ที่มีอยู่และมีมาในอาณาบริเวณชายแดนในการเคลื่อนไหวต่อไปได้

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มนักดนตรีกระเหรี่ยงด้วยกันเอง ทั้งที่มีพื้นเพมาจากประเทศไทยและประเทศพม่าคือหัวใจสำคัญที่ดึงพวกเขาให้เข้ามาทำงานร่วมกัน ทั้งการเดินทาง การมีบทบาทเป็นผู้นำปัญญาชน เป็นนักเคลื่อนไหว ประสบการณ์สังคมเหล่านี้ทำให้พวกเขามองเห็นและรับรู้ปัญหาระดับลึก “ร่วมกัน” นอกเหนือจาก “ความเป็นกะเหรี่ยง” ความเป็นเพื่อน ศิลปิน ความเป็นนักดนตรีในตัวของมันเองจึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พวกเขา ดำเนินกิจกรรมทำงานขับเคลื่อนและเดินทางไปร่วมงานยังสถานที่เฉลิมฉลองต่างๆในอาณาบริเวณชายแดน ราวกับเป็นเรื่องปกติธรรมดา(ทว่าในสายตาของคนธรรมดาสามัญทั่วไปกลายเป็นเรื่องยากยิ่ง) อย่างไรก็ตามการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ชายแดน (ฝั่งพม่า) ไปร่วมงานแสดงแต่ละครั้งนั้นยังจำเป็นต้องติดต่อผ่านคนรู้จัก ผู้มีอำนาจเพื่อจะได้อำนวยความสะดวกให้ตั้งแต่เริ่มต้นเดินทางจนถึงการเดินทาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

กลับ ทั้งนี้ในบริบทของการพัฒนาระดับภูมิภาคในปัจจุบันที่การกำกับควบคุมโดยรัฐ อันที่จริงเข้มงวดมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการเดินทางเคลื่อนที่ของผู้คน แม้แต่กรณีของเซ่อหระอ๊อดและตือโพ ทั้งคู่เล่าว่าไม่เคยทำใบผ่านแดนหรือเอกสารใดๆ แต่ก็ต้องอาศัยการติดต่อและการนำทางโดยคนรู้จักซึ่งมักเป็นเจ้าหน้าที่ หรือนายทหารของกองกำลังรัฐกะเหรี่ยง ซึ่งคุมอำนาจ (บางส่วน) ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า

3. นัยยะความหมายและปฏิบัติการของการทำงานวัฒนธรรมของนักดนตรีกะเหรี่ยงสมัยใหม่ (ทั้งสองท่าน) คือกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างแตกต่างตามบริบทเงื่อนไขทางสังคม เช่น งานทำบุญทอดผ้าป่าซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทว่าเกิดขึ้นในพื้นที่ของอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ชายแดนในประเทศไทย ดังนั้นบทเพลงของตือโพที่เขาแสดงออกไปในงาน ส่วนใหญ่จึงมักเป็นเรื่องราวเนื้อหาที่กล่าวถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความรักและความสามัคคี และการจงรักภักดีต่อ “ชาติไทย” ในขณะที่งานฉลองทหารใหม่และงานปีใหม่ที่จัดขึ้นในรัฐกะเหรี่ยงในเขตประเทศพม่าซึ่งเกิดขึ้นในบริบทของรัฐกะเหรี่ยงและการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงพม่าที่ยังคงมุ่งหวังมีอำนาจในการปกครองตัวเองบทเพลงที่เซ่อหระอ๊อดเลือกร้องเป็นส่วนใหญ่และคำพูดคุยระหว่างการแสดงดนตรีจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีอยู่ของ “ก่อซูเล” หรือประเทศของคนกะเหรี่ยง การสนับสนุนและให้กำลังใจกับทหารใหม่และคนกะเหรี่ยงในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งแผ่นดินของบรรพชน (ที่สูญหายไป) อิสรภาพในการปกครองตัวเองกลายเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์สังคมที่มุ่งต่อสู้เพื่อปลดแอกความหมายและปฏิบัติการของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยในการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า จึงเป็นเรื่องของการพยายามเข้าไปช่วยสานสัมพันธ์และสร้างความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณให้กับชุมชนของคนกะเหรี่ยงในเขตแดนประเทศพม่า เป็นสำคัญ

งานศึกษาของประเสริฐ ตระการศุภกร (2007) และวินัย บุญลือ (2545) ซึ่งมุ่งศึกษาภูมิปัญญาของคนกะเหรี่ยงในภาคเหนือของประเทศไทยภายใต้บริบทของการพัฒนา ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองของ “ทา” ที่มักถูกหยิบยกมาใช้เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่สำคัญของคนกะเหรี่ยงในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้เรียกร้องสิทธิพื้นฐานในอันที่จะดำรงวิถีชีวิตวัฒนธรรมตามจารีตดั้งเดิม (คือคนกับป่าอยู่ร่วมกัน) เป็นปฏิบัติการผ่านการตีความและผลิตซ้ำภูมิปัญญาของคนกะเหรี่ยงเองเพื่อต่อสู้รักษาผืนป่า และท้าทายวาทกรรม “คนทำลายป่า” ของรัฐพลิกผันไปสู่การสร้างภาพ “คนรักษ์ป่า” ในบริบทของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมนิยมและการพัฒนาบนที่สูงที่ดำเนินการโดยรัฐไทย งานศึกษาของประเสริฐ ตระการศุภกรและวินัย บุญลือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าความหมายทางการเมืองของทา ดังที่ “ทำงาน” ผ่านเนื้อหาของบทเพลง แสดงให้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เห็นถึงการเคลื่อนไหวต่อสู้ของวัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่อาจจะกลายเป็น “พื้นที่ของการต่อต้าน” ได้ด้วย

ข้อเสนอของงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ส่วนหนึ่งถือเป็นการต่อยอดแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ทว่ามุ่งมองผ่าน “การทำงาน” ของดนตรีกะเหรี่ยงสมัยใหม่ซึ่งในตัวของมันเองพัฒนามาจาก “ทา” นั่นเอง และงานศึกษานี้พยายามแสดงให้เห็นว่า บทบาทของทาที่ถูกสร้างสรรค์ออกมาเป็นเพลงสมัยใหม่ มีส่วนสำคัญอย่างไรในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนกะเหรี่ยง ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คนกะเหรี่ยงต่างร่วมเผชิญทั้งในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยและในพื้นที่ชายแดนประเทศพม่า

การติดตามศึกษาทำความเข้าใจการแสดงดนตรีของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทยในชุมชนชายแดนและในแดนดินรัฐกะเหรี่ยงประเทศพม่า ทำให้พบว่า ท่ามกลางความแตกต่างระหว่างคนกะเหรี่ยงไทยและคนกะเหรี่ยงพม่า (ที่แน่นอนว่ามีอยู่ อย่างน้อยก็ดำรงชีวิตในเงื่อนไขของเศรษฐกิจและสังคมรัฐชาติที่แตกต่างกัน) บทบาทของบทเพลงและการแสดงดนตรีที่สำคัญคือการนำไปสู่กระบวนการสร้าง “ประสบการณ์ร่วม” ระหว่างคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ชุมชนต่างๆ ในสองประเทศ สองรัฐชาติ ที่จะเป็นไปได้ การแสดงดนตรีในตัวของมันเองทำให้ก่อเกิด “พื้นที่” ที่เรียกว่าประสบการณ์ร่วมและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกะเหรี่ยงไทยและคนกะเหรี่ยงพม่าในอนาคตที่น่าจะเข้มข้นซับซ้อนมากขึ้นงานเพลงของนักดนตรีกะเหรี่ยงไทย ไม่มากก็น้อยต่างเน้นเนื้อหาที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงทั้งไทยและพม่า

ในแง่นี้ กล่าวอย่างหนึ่งได้ว่า ดนตรีกะเหรี่ยงสมัยใหม่ ที่มีที่มาจากทาและเตหน่ากู (เครื่องดนตรีโบราณของคนกะเหรี่ยง) เมื่อผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมเพลง เครื่องดนตรีสมัยใหม่ จึงกลายเป็นกลไกเชิงอุดมการณ์และวัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) ที่แสดงปฏิบัติการสำคัญออกมาในระดับชีวิตประจำวัน และมีความสำคัญยิ่งที่ช่วยให้เราเห็นปฏิสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างคนกะเหรี่ยงที่อาศัยใช้ชีวิตในฐานะ “ชนกลุ่มน้อย” ใน 2 รัฐชาติและวัฒนธรรมเพลงกะเหรี่ยงคือ “กระจก” ที่ส่องสะท้อนให้เราเห็นถึงการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยงที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน ในบริบทของการพัฒนาระดับภูมิภาคที่เรียกว่าการเข้าสู่ “ประชาคมอาเซียน”

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved